

SANTA MARIA DEL GRAU DE FALS

Història de Santa Maria del Grau

ELS ORIGENS

La primera vegada que surt esmentat el lloc del Grau és en el testament de la vescomtessa Engúncia, datat l'abril de 1039. Entre els diversos llegats que va fer al monestir de Sant Pere de Casserres, on volia ser enterrada, hi havia: *"un alou que tinc al Grau, allà on hi ha situat l'oratori de Santa Maria, és a dir, al solell, amb els corrals i les cases, així com la sagrera del dit oratori, amb les terres i vinyes i l'olivar que hi ha sota la casa masovera, i una tona i un cup"*.

Així doncs, en aquell temps ja existia una primitiva capella o oratori dedicat a la marededéu.

Aquest oratori estava al càrrec d'una ermitana o "deodata", que s'estava en una casa contigua, coneguda amb el nom de la Mongia del Grau. En l'article dedicat a la Mongia, que va sortir en aquesta mateixa revista, s'hi recullen evidències de l'activitat d'algunes deodates que hi van viure a l'època medieval.

Segons Pladevall, des dels volts de 1154 la capella del Grau tenia la consideració de parròquia, condició que va perdre al segle XIV en quedar vinculada a l'església parroquial de Sant Vicenç. Potser la denominació de "sufragània" que rep aquell veral, és una reminiscència d'aquesta feta.

Un matí de boira

La devoció a la marededéu es fa patent en les deixes piadoses que feien els habitants del poble i rodalies en els testaments. El més antic és del Joan de Vallderiola (1282), qui va destinar 6 sous a Santa Maria del Grau. La seva muller Guilleuma, que va fer testament l'any següent, va destinar-hi 6 diners. El 1297 Berenguer de Solanes va llegar 12 dies a Santa Maria i el 1298 Sibil·la, filla del noble Berenguer de Manresa, n'hi va destinar sis. També els senyors del castell es recordaven de la marededéu a l'hora de deixar les coses arreglades per la posteritat. El 1300 Guillem de Falchs va llegar 20 sous a l'Obra de Santa Maria del Grau, mentre que la seva nora Sibil·la de Falchs va deixar el 1339 la quantitat de 20 sous per la compra d'ornaments sagrats per la capella.

Fins i tot gent de Manresa i d'altres pobles mostrava la seva devoció amb llegats, algunes vegades ben substan-

El Grau nevat

ciosos. Per exemple, el 1396 Romiona, muller del sabater manresà Pere de Matestach, va donar al Grau un censal de 5 lliures de capital. El 1410, Ramon ça Sala, botiguer de Manresa, va fer constar en el testament que: *"en honor de Déu omnipotent, i per la salut de la meva ànima, dono i assigno als administradors de la caritat de Santa Maria del Grau, el dia de la festa de la Resurrecció del Senyor, el parell de gallines de cens que rebo cada any per Nadal per l'hospici i honors que foren de Bernat Roig de Fals i per aquell hort que tinc a l'horta de Fals, prop del torrent i els honors del mas Perera, així com tots els censos, rèdits i parts de collites que em pertoquen dins del terme de Fals"*.

Aquesta Romiona i el ça Sala molt possiblement eren manresans d'adopció i procedien de Fals.

Els llegats solien ser en diner, però n'hem trobat un en espècies, en el testament de 1650 d'Antoni Bosch, l'amo del mas Bosc, el qual va deixar al Grau 11 quarteres de calç, segurament elaborada en el forn de casa seva. Aquesta dada indica que en aquell moment s'estaven fent obres a la capella.

Frontal de la trona

Durant les visites d'inspecció que periòdicament el bisbe de Vic o el seu delegat feia a la parròquia de Fals, l'església del Grau no solia merèixer la seva atenció. El 6 d'octubre de 1693 sí que va acudir-hi, i la següent acta recull les observacions i recomanacions que va fer.

Vista general

Capella Rural de NªSª del Grau. Corre a cuidado dels administradors de S. vicens de Fals. Se fasse la campana rompuda. La ara se mude y se prenga en altar major, per ser masa petita la que y es. Fassen un palit de catalufas blancas y vermellas, ab casulla, bolsa y cobricalçer. Se fasse un portal que doni al públich y no se celebri Missa fins y se paredi la porta que dona a la casa.

Joan Grau diu ser de la casa lo calçer ab que se celebra en dita capella. (nota al marge) Joan Grau diu que el calçer del Grau es seu, com a deixa de un capella de la casa.

Se compre un missal. Se fase una alba y amito de tela, y la alba que y es se fase unas estovallas, y dels amits vells, se fase lavabos. Se recorra la teulada y se emblanquinin las parets. Se enterre la imatge del Sant Crist, que es en lo armariet de la paret de la Epístola.

40 dias de indulgencia als que diran un Parenostre y una Avemaria, y todas las vegadas que diran lo rosari.

El novembre de 1725 el Visitador va manar que dotesin l'altar d'un evangeli de Sant Joan i altres dos llibres sacres, i que possessin una barra de ferro per fixar per dins una de les dues portes de fusta, que no tancava. La visita de 1735 es va concloure amb una única recomanació al rector i als priors; que fessin arreglar el faristol, i si això no era possible, que n'encarreguessin un de nou.

TRADICIONS RELIGIOSES

La consuetat era un llibret que recollia els usos i costums religiosos i el calendari litúrgic de la parròquia, i s'anava passant de rector a rector. La consuetat de Fals va ser transcrita amb motiu d'una concòrdia signada el 1764. Segons la consuetat era costum immemorial que el primer divendres després de les Dominiques de Quaresma sortís una processó de Fals cap al Grau.

Per Nostra Senyora de la Purificació (la Candelera) el rector havia de dir missa a la capella del Grau. Primer, es feia la benedicció de les candeles, i després es repartia un ciri blanc i una candela al Batlle i als Regidors del poble, i dues candeletes a la resta dels assistents. La cera la pagaven els Obrers, mentre que l'amo de la Caseta, o el seu masover, pagava el dinar al Rector i als seus escolans. Després de la missa es cantaven els goigs a la marededéu del Grau.

A finals del segle XIX el costum es mantenia viu i, segons relata Ramon Grau, es repartien dues candeles als adults i una als menors de 12 anys, i tots desfilaven en processó al voltant de la capella amb les espelmes enceses fins que s'acabava de cantar el "glòria". La gent s'endua les candeletes beneïdes i al vespre feien la senyal de la creu amb la candela a la porta de casa, mentre recitaven un versicle o oració curta especial per l'ocasió. A començaments del segle XX la festa havia decaïgut força i la mainada s'exclamava: "mare, perquè no ens han donat candela?"

Una altra festa que se celebrava al Grau era el Nadal. El dia abans els de la sufragània decoraven l'altar amb flors i ciris, muntaven un pessebre, i cobrien el terra amb espigol. L'endemà el rector hi celebrava una missa major cantada a l'hora de la sortida del sol.

Detall del campanar

Però sens dubte la diada més important era la segona festa de Pentecostès, o dilluns de Pasqua Granada, quan es repartia el pa beneït al poble, tal com s'explicarà en l'apartat dedicat a l'Aplec del Grau.

L'activitat religiosa no es limitava a les tres diades esmentades, sinó que hi havia el costum de resar el rosari els dissabtes al vespre. Durant l'oració s'encenien tres llums d'oli, que es deixaven cremar tota la nit fins que l'endemà al matí l'encarregat del toc de campanes les apagava.

Sembla ser que la inseguretats dels camins durant les guerres civils dels carlins, va fer que el rosari es traslladés al diumenge a la tarda. Durant força anys va conduir el rosari Francesc Fossas, àlies el Mongia, i quan aquest va morir el 1859 va assumir la tasca Isidre Riera Oller, el masover del mas Grau.

LA RENAIXENÇA

A finals del segle XIX la capella del Grau mostrava tots els signes de decadència, tant física com espiritual. L'edifici estava deixat, l'altar i el mobiliari interior en mal estat, i el culte reduït a mínims. En aquestes va aparèixer Ramon Grau Casanovas, un fill del veí mas del Grauet, un personatge polifacètic, instruït i culte, i sobretot, posseït d'una religiositat gairebé malaltissa. La seva il·lusió era ser sacerdot, però circumstàncies familiars van impedir que completés els seus estudis al seminari de Vic, de manera que va retornar a casa seva i va dirigir tota la seva energia i passió religiosa a la marededéu del Grau, ja que sempre els hereus del Grauet, que custodiaven la clau de la capella, havien considerat fins a cert punt l'ermita del Grau com una cosa una mica pròpia.

Ramon Grau dedicaria la resta de la seva vida a la missió de dignificar el culte de la marededéu. Va involucrar-s'hi d'una manera personal i això li va comportar seriosos enfrontaments amb les autoritats religioses, tal com desgranarem al llarg d'aquest apartat. Aquesta part de la història està ben documentada, ja que el Ramon va deixar molts escrits en forma de diaris i reflexions, així com un opuscle titulat "La Primera Pàgina de la Historia del Santuario de Nuestra Señora del Grau". El llibret va ser editat el 1908, però tota la tirada va ser destruïda, tret d'un exemplar que es conserva al Grauet.

Quan el jove Grau va començar a interessar-s'hi, l'activitat religiosa de l'ermita es limitava a les tres misses tradicionals, per Nadal, la Candelera i la Pasqua de Pentecostès, a més d'un rosari que es resava els diumenges a la tarda, i que aplegava una dotzena de persones, la majoria dones.

A finals de 1879 el Ramon va convèncer a quatre caps de casa, que eren Josep Fossas, de cal Jan de la Roca, Jaume Malagarriga, de cal Mariano, Miquel Baraldès de cal Balandrès, i Ramon Prat, del Gorg Negre, per organitzar una celebració per donar gràcies a la marededéu del Grau per la collita de l'any. Els promotors van escampar la idea, que va rebre l'aprovació de la major part dels pagesos del Pla de Fals. Van decidir que es faria un recapte, aportant cadascú 10 o 20 rals, segons les possibilitats de la casa, i que es destinarien els beneficis de la festa a obres de restauració de la capella del Grau. El 28 de gener de 1880 es va celebrar la primera festa de l'Esperança.

Amb els beneficis dels primers tres anys ja es van poder fer algunes millores; es van comprar sis canelobres de llautó daurat, es va reformar l'altar i es van repintar les motllures del retaule. El mateix Ramon Grau, que dominava l'art de l'escultura i l'ebenisteria, va fer una nova pica d'aigua beneïda de pedra i un faristol de fusta de noguer.

El 1883 es van fer, a base de treball voluntari, algunes obres a l'edifici.

Primer es va arrencar l'enllosat del terra, que era irregular i provocava molt mal als genolls en agenollar-s'hi. Després es va aprofundir a pic i pala fins a rebaixar el nivell del terra uns tres pams i es va enrajolar el terra amb rajoles de ceràmica. La runa que van treure es va aprofitar per anivellar el terreny i fer una placeta davant de la porta de l'església. Abans s'accedia a la porta mitjançant una graonada de tres esglaons, a sota dels quals hi havia una rasa que conduïa les aigües de la pluja a una bassa de reg de la Mongia. Amb la placeta es va guanyar un espai per congregar-hi el públic assistent a les celebracions quan no s'hi cabia a dins. També es van enderrocar uns bancs o relleixos de pedra que anaven des del cor fins al presbiteri i es van substituir per bancs de fusta. En el decurs d'aquestes obres al subsòl de l'ermita va aparèixer una imatge molt primitiva de la marededéu, així com alguns dels elements que es descriuen en l'apartat de l'arquitectura de l'edifici.

El 2 de juny de 1889 es va fer un gran festa al lloc del Grau per commemorar el 1300 aniversari de la conversió del rei Recaredo al catolicisme, fet esdevingut el 8 de maig de l'any 589. No sabem d'on va sortir tal iniciativa, suposem de cercles religiosos d'àmbit estatal, però a Fals la festa va ser sonada. Van assistir-hi unes 1.200 persones, majoritàriament de Fals, Rajadell, Castellar i Monistrollet. El 1890 es va inaugurar una trona amb uns plafons laterals esculpits per Ramon Grau. La trona es va fer malbé durant la guerra, però algunes de les peces encara es guarden al Grauet.

Ramon Grau era un visionari i tenia grans projectes per convertir la senzilla esglesiola en un santuari important. En l'opuscle que va escriure el 1908 esbossava els seus plans, que passaven per engrandir 7 metres la nau de l'església, construir un campanar més alt, dotat de rellotge, i fins i tot, canviar la imatge de la marededéu moderna per una de disseny clàssic. Els deliris de grandesa topaven amb una realitat, la manca de recursos econòmics. L'home es desesperava en constatar que les parts de les terres de la Mongia, avaluats en 100 o 125 duros a l'any, i que segons ell pertanyien al Grau, anaven a la Confraria de Sant Vicenç, i que fins i tot la col·lecta que es feia per Pasqua al Grau se la quedava la Confraria del Roser, deixant la capella sense recursos propis. Els intents de negociar aquests ingressos amb el rector de Fals no van prosperar, perquè el rector defensava els privilegis de Sant Vicenç. Tampoc tot el poble veia amb bons ulls aquestes ganes de gastar cèntims al Grau, perquè les cases i masos situades fora del Pla de Fals no ho sentien com a cosa pròpia.

LA FESTA DE LA PURIFICACIÓ DE 1906

A finals de gener de 1906 el masover de la Mongia va marxar, va tancar les portes de la capella i va lliurar les claus al rector, mossèn Agustí Llussà. La gent es va esverar molt en no poder entrar i la revolta es congruava a la Sufra-

Ramon Grau

gània. El rector va fer cap el dia de la festa de la Purificació i va fer la missa i beneir les candeletes com de costum, però havent acabat, Josep Grau, fill de l'amo del Grauet, va impedir que el rector tanqués la porta, al·legant que tota la vida la clau de la capella s'havia custodiat en una casa de la Sufragània.

El rector es va guardar la clau a la faixa i va marxar encès. Llavors els Grau i els que els donaven suport van clavar la porta amb claus i van instal·lar una alarma, consistent en un cordill unit a una campaneta, per evitar que ningú intentés entrar sense ser notat.

Ni uns ni altres van voler baixar del ruc i la situació es va anar allargant fins que va intervenir el rector de Rajadell com a mediador del conflicte. Van concordar que es faria una còpia de la clau, tasca que es va encarregar al ferrer de Rajadell, un home anomenat "Perforça". El rector va conservar però, la clau de la caixa de les almoines de la capella.

Aquest incident, que feia patent el conflicte de competències, especialment en el tema econòmic, va portar a la necessitat de crear un organisme que tingués cura dels interessos de l'església del Grau. Naturalment el principal impulsor no va ser altre que Ramon Grau, qui amb tosqueria va convèncer alguns caps de casa a afegir-se a la iniciativa i sol·licitar el permís corresponent al Bisbat. El 14 de febrer de 1906 la Cúria va escriure el següent ofici al rector de Fals:

Habiéndonos enterado de que los vecinos de la Capilla de N^{ra}S^a del Grau, en la parroquia de Fals, desean que las limosnas que se recauden en la citada capilla, y que proceden de los cepillos de los devotos de aquella Sagrada Imagen, sean invertidos en los gastos del culto y reparaciones necesarias en el citado templo, por el presente participamos a V.R. que accedemos al piadoso deseo de los vecinos, pero con la condición de que se forme una administración que cuide del culto y conservación de la capilla bajo la presidencia del Cura párroco o Ecónomo de la parroquia respectiva, al cual deberán además rendirse cuentas anualmente y el citado párroco las dará a su vez a Nuestra Secretaria de Cámara.

El conflicte es va resoldre en un empat, ja que els parroquians van obtenir l'autonomia que desitjaven, però el rector va mantenir el control de la situació.

L'Administració es va constituir tot seguit, estant formada la junta pels propietaris dels masos Grau, Grauet, Massana i Dalmau (de Rajadell), amb caràcter permanent, quatre priors elegibles cada any el dia de la Pasqua, més Ramon Grau, secretari, i el rector, president. El Bisbat va actuar amb una celeritat inusitada, i el 15 de març ja va fer oficials els nomenaments.

JUNTA D'ADMINISTRADORS DEL SANTUARI

El nou organisme va donar un renovat impuls als projectes de millora de l'església del Grau, i fruit d'això es van desenvolupar les següents activitats:

El novembre de 1906 es va estrenar una safata postuladora amb la imatge de la marededéu. La va tallar l'escultor Arquès Barnadàs, que tenia taller al carrer del Bisbe de Barcelona. Va cobrar 25 pessetes per la safata i 40 per la imatge.

El març de 1907 es va beneir una campana nova, feta pel ferrer de Rajadell, de 3 roves i 9 lliures de pes. Va substituir una de les velles a la qual se li havia trencat el batall i havia quedat inservible.

El juny de 1909 Ramon Grau va fer una calaixera per guardar la roba dels capellans a la sagristia. La va fer de fusta d'àlber i pollancre, i hi va invertir 45 jornals. El desembre de 1910 es va adquirir un calze cisellat de plata amb un bany d'or. El desembre de 1915 es va estrenar un suport de ferro per sostenir ciris. La peça va ser forjada pel ferrer de tall Joan Roviralta de Manresa. El 1917 Ramon Grau va fer un banc reservat a la família del Grauet, que substituïa un de més antic (1880) que s'havia corcat. Li va engravar el nom de la casa. El dia de Corpus de 1918 es van estrenar sis bancs de fusta. Molts anys més tard, el 1934, es va adquirir un harmònim nou a Josep Canellas. El preu va ser de 530 pessetes.

Timbre de la Junta

En aquests anys que comentem era habitual contractar músics per l'ofici de la festa de l'Esperança. Així el 1907 va actuar la Capella de Música de la Seu, formada per tres veus, tres violins i contrabaix, el 1911 l'Orquestra Esparbé,

formada per set músics, i el 1912 l'Orquesta Massana, una de les més prestigioses de Manresa. A més del dinar, a la colla dels músics se'ls pagava 50 o 55 pessetes.

LA GUERRA

La destrucció dels béns i símbols eclesíastics es va portar a terme de manera sistemàtica durant els primers mesos de la guerra. A Fals van pujar en diverses ocasions escamots de milicians procedents de Sant Joan de Vilatorrada. El 27 o 28 de juliol de 1936 una colla va venir en un camió i va saquejar l'ermita del Grau. Van desistir de cremar-la, com havien fet amb l'església parroquial, pel perill que hi havia que el foc s'estengués a la Mongia i a les ca-

ses del Grau, que tocaven a l'ermita. Es van limitar doncs, a treure a fora el mobiliari de fusta i cremar-ne una part.

Per arrencar la trona i el retaule van manllevar un mall al Grauet. Van treure també els sants que van trobar. La marededéu vella no hi era, perquè l'amo del Grauet l'havia amagada en un amagatall al bosc. El calze i la major part de la roba també estava amagada a la casa. Quan els milicians van reclamar el calze, els van dir que no hi era, que l'havia recollit el capellà. Es va endur l'harmòni, que era gairebé nou, i el van estellar. També van espatllar la marededéu nova, però no la van arribar a cremar. Els bancs, la trona i una imatge petita de sant Vicenç sí que van anar a la foguera, mentre que les peces del retaule van quedar escampades per terra.

L'església del Grau

L'ARQUITECTURA

La primera descripció escrita de la capella del Grau la trobem en l'opuscle de Ramon Grau. Segons ell, l'edifici mesurava interiorment 21x52 pams i els murs eren d'uns 7 pams de gruix. La nau estava orientada d'est a oest, l'altar estava adossat a la paret oest i el portal donava a l'est. Segons la llinda, el portal s'havia obert el 1694, i el Ramon va suposar, encertadament, que abans de l'ampliació i l'obertura del portal, l'altar devia estar situat al cantó est. Es va equivocar però, en la interpretació sobre l'antiguitat de les dues seccions de la nau; va considerar que l'afegitó era la part oriental, on hi havia el cor, i que la part més antiga era la part occidental. És justament al contrari, com oportunament veurem.

Finestros al cantó de migdia

Unió de les dues voltes

També va descriure el campanar, que s'aixecava uns 30 pams sobre la part superior del temple, i les dues campanes que a finals del segle XIX hi havia al campanar.

Les dues eren aproximadament de la mateixa mida, d'un pes de 35 o 40 Kg. La campana de la banda nord era més vella i desgastada i portava la inscripció en relleu "Dos Ave Maria Gratia Plena", amb les paraules separades per creus. A sota de la inscripció hi havia un fris i a sota del fris, ocupant els quatre punts cardinals, hi havia uns marcs en relleu amb el Crist crucificat (N), l'arcàngel sant Gabriel (S), l'Anunciació (E), i la Verge Maria (O).

La campana de la banda sud era més nova i portava a la part de dalt la inscripció en relleu "S. Maria Ora Pro Novis any 1693". A sota, dins d'uns marcs, hi havia una creu orlada (E), l'arcàngel sant Gabriel (O), la Visitació (N), i la Verge Maria (S).

Va notar també que a la part superior central del mur d'occident, és a dir, al vèrtex de la teulada sobre la paret, hi havia una creu de pedra esculpida de braços iguals.

Durant les obres fetes al terra de l'església el 1883 es va descobrir un pou o cavitat de vuit pams de diàmetre i set pams de fondària, que estava recobert de tres pedres llargues i primes. La cavitat es trobava al costat de la paret de migdia de la nau del temple, a uns 13 pams de distància del presbiteri. En les mateixes excavacions van descobrir-se algunes restes de cadàvers dins d'unes sepultures cobertes de terra. L'autor de l'opuscle va inter-

Finestra

pretar l'existència d'aquestes sepultures a l'interior del temple com la prova de que l'església del Grau havia estat parròquia a l'antiguitat.

Van passar molts anys sense que ningú s'interessés per les característiques de l'edifici fins arribar a la visita que hi va fer el 1973 Antoni Pladevall, gran expert en el tema de les esglésies medievals. El rector Lluís Solernou, un ferm partidari de les textures de pedra vista i de les línies netes dels edificis, havia convençut a un grup de gent de Fals de repicar les parets de la capella, per treure'n l'arrebossat de guix i calç. Els voluntaris van treballar uns quants diumenges i, en eliminar el revestiment d'un petit altar de Sant Josep, que es trobava encastat a la paret de migjorn, van descobrir un portal tapiat que donava a la casa de la Mongia. Es tractava del primitiu portal, que seguint la tradició de les capelles romàniques, s'obria al sud.

Convidat a visitar les obres, Pladevall es va adonar del valor arquitectònic de la capella i va publicar una ressenya de Santa Maria del Grau en el Full Diocesà del Bisbat de Vic del 5 de maig de 1974. Va datar el cos principal de l'església a finals del segle XII, mentre que la capçalera o antic presbiteri, convertit en atri o entrada, va considerar que corresponia a una edificació anterior, d'estil preromànic. Va recomanar que es descobrís el sostre del cor, situat a la part de l'entrada, ja que amagava la volta primitiva.

Es va fer cas de la seva recomanació i es va picar el sostre i es va ensorrar el cor de fusta. El cor estava en molt mal estat, de fet, ja a principis de segle amenaçava ruïna i empolsinava el cap de tots els que es posaven a sota.

Els treballs d'acondiciament de la capella a càrrec dels voluntaris van anar més enllà i el 1975 també es va enderrocar la casa de la Mongia, que feia anys que es trobava abandonada i representava un perill. Es va netejar tota la runa d'aquell costat de la capella i només es va preservar de la Mongia l'arc de dovelles de l'entrada, probablement del segle XVII, i algun altre element interessant des del punt de vista arquitectònic i estètic.

Per aquella època també es va interessar per la capella Xavier Sitjas, que la va incloure en seu llibre "Les esglésies preromàniques del Bages, Berguedà i Cardener", publicat el 1977. Va confirmar les apreciacions de Pladevall respecte al canvi d'orientació esdevingut durant l'ampliació de 1694, i va descriure les característiques de la volta i les obertures. També va mesurar i va fer un esquema de la secció preromànica, que va resultar tenir una planta de 3x3 metres i una alçada de 4,82 metres.

Així doncs, en l'ampliació efectuada al segle XII només es va respectar la part de l'altar o presbiteri de planta quadrada, ja fos per motius simbòlics o degut a la solidesa de la construcció, ja que la volta i les parets formaven un conjunt ben lligat. En canvi, les reformes van comportar l'eliminació de l'arc triomfal. Quan es va ensorrar la Mongia van aparèixer moltes pedres tallades, que es van guardar i ara es troben dins de la capella, fent una funció ornamental. Hi ha més d'una dotzena de peces, d'un pam d'alçada, que tenen la forma de dues columnes unides, que possiblement formaven part de l'arc triomfal de la primera església. També hi ha un parell de capitells, bastant malmesos, un dels quals s'ha reutilitzat com a peanya de la imatge vella de Santa Maria.

Encara es va trobar una altra peça, de forma aproximadament rectangular, que mesura 45x35x18 cm., la funció de la qual és incerta. El més curiós d'aquesta pedra són els dos cercles amb sis radis a l'interior que hi ha esculpides en una de les cares.

La descripció més completa que s'ha fet de l'edifici la trobem en un l'article del volum XI de l'obra "Catalunya Romànica", en el qual hem trobat inspiració per redactar les següents línies.

La capella té quatre finestres que li proporcionen il·luminació, malgrat que minsa, ja que són petites, tal com correspon a l'estil constructiu de l'època. A la secció preromànica n'hi ha dues. La que dona a la façana nord està formada a l'exterior per una sola peça de pedra, perforada per una obertura allargada i quelcom arrodonida. La finestra que s'obre a migdia també està feta d'un sol bloc de pedra, però té dos forats rectangulars, l'un sobre l'altre. Per la part de dins, les dues finestres estan acabades amb arcs de mig punt fets amb llosetes disposades radialment. A la nau romànica hi ha una finestra rectangular que s'obre a llevant, i a prop del portal vell una de petita amb doble

Pedra gravada

esquixada, rematada amb una llinda d'una sola peça i rebaixada inferiorment en forma d'arc de mig punt.

El portal primitiu és rematat a l'exterior amb un arc de mig punt adovellat, mentre que a l'interior és coronat amb dos arcs de mig punt en degradació.

La volta de l'antic presbiteri (secció preromànica) està construïda amb pedres planes posades en forma de plec de llibre fixades amb morter de calç, sota de les quals encara és visible l'empremta de l'encanyissat de la mulassa. La secció de l'arc és una mica reentrant, del tipus dit de falsa ferradura.

Columnetes de l'arc triomfal

La nau romànica s'uneix a la secció preromànica per mitjà d'un arc apuntat força descentrat fet amb dovelles, que arrenca de dues impostes, sobre el qual hi ha la finestra que hem comentat. A l'exterior, la separació entre les dues parts de l'edifici es fa més patent a causa del campanar de paret, que té dues obertures per les campanes, i que s'alça al lloc on hi deuria haver l'arc triomfal de la capella primitiva. La nau està construïda amb filades de pedres regulars de diverses mides i està coberta amb una volta força apuntada, feta amb carreus de pedra treballada. Són força diferents, en canvi, els murs de la part preromànica,

Vista posterior

ja que les pedres són poc treballades, algun cop d'escarpa i prou.

L'altar actual està format per una pedra de molí aguantada sobre un pilar. La pedra fa més d'un pam de gruix i procedeix del mas Oliveres del Pla.

OBRES DE RESTAURACIÓ

El gener de 1980 Lluís Solernou va trametre a l'Ajuntament un projecte de restauració de l'ermita del Grau. Exposava les obres que s'havien fet fins al moment de manera voluntària, que avaluava en unes 300.000 pessetes, sense comptar els jornals, i alertava d'un problema greu a causa dels moviments que afectaven l'edifici. L'arrel del problema era el fet que la capella no tenia fonaments, sinó que estava directament assentada sobre la codina. El projecte també contemplava l'eliminació de la sagristia, la il·luminació interior, la pavimentació, i la recuperació de la primitiva orientació de l'altar de la capella.

Portal de migdia

L'Ajuntament va ser receptiu a la sol·licitud i va tramitar una ajuda del Servei del Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació Provincial de Barcelona.

Les obres es van realitzar sota la direcció tècnica del l'arquitecte Anton Mª Baraut i van durar del setembre de 1983 fins el juny de 1984. Es va reforçar tot el perímetre de l'edifici amb un perfil metàl·lic i formigó injectat, solucionant així els problemes derivats de la fonamentació. Es van reparar dues esquerdes de consideració; una que afectava la façana sud, anava de la clau de l'arc fins a la cornisa, l'altra seguia la unió entre la part vella i la part més nova de l'edifici. Aquesta darrera era la més preocupant, perquè deslligava la nau romànica de l'antic presbiteri, que s'anava desplomant a causa del pes de l'espadanya. Es va refer la teulada, reutilitzant les mateixes teules velles. Es va enderrocar la sagristia, un cobert d'un sol pendent adossat a la façana nord.

El 11 de juny de 1984, Antoni Dalmau, President de la

Vestigis de la Mongia

Diputació, va inaugurar oficialment les obres de restauració, amb assistència de les autoritats locals i la majoria del poble de Fals.

EL RETAULE

Retaule

Els retaules de les esglésies, a part d'una funció decorativa, tenien una funció didàctica. El capellà mostrava les imatges als fidels, la majoria analfabets, a la vegada que els instruïa en les Sagrades Escripures. Com que una imatge val per mil paraules, com fa la dita, les pintures eren per la gent senzilla com un recordatori dels esdeveniments de l'Evangelí, de les vides dels sants, o dels dogmes de la doctrina cristiana.

El retaule del Grau decorava la part superior de l'antic altar, actualment substituït per un altar modern, que es troba separat del mur. El retaule és d'estil renaixentista, probablement una obra del segle XVII, i el seu estat de conservació és bo. El tema central del retaule és la Verge Maria, encara que també hi ha escenes de temàtica diferent.

El retaule consisteix en un marc quadrat, amb un remat superior coronat en angle. Els laterals estan acabats amb

posts de fusta esculpida. El centre del quadrat l'ocupa una capelleta on s'hi troba la imatge de la marededéu.

El retaule està dividit en nou quadres de pintura sobre tela encolada a plafons de fusta. Els quadres estan separats per motllures que imiten pilastres amb els seus capitells i cornises. Les motllures són de fusta tallada i estan daurades.

Sant Pere

Començant per la filada inferior, els quadres laterals mostren pintures dels apòstols sant Pere i sant Pau, mentre que al quadre del centre hi ha pintat un "ecce homo". A la filada del mig tenim, a la dreta una representació de l'Anunciació i a l'esquerra la Presentació de la Verge. Al mig hi ha pintats dos àngels que posen una corona de flors al cap de la marededéu. Els tres quadres de la filada superior són, d'esquerra a dreta, la Verge Maria, el Portal de Betlem, i l'Adoració dels Reis. El remat està compost per una pintura quadrada, que representa el Jesús Crucificat, i sobre d'aquesta, un acabament de forma triangular amb una imatge del Pare Etern. Totes les figures que apareixen en el retaule tenen una corona daurada pintada sobre el cap.

El 1880 es va arranjar l'entorn del retaule amb l'adquisició de dos canelobres de vuit espelmes cadascun, situats a banda i banda de l'altar. Al costat d'aquests s'hi van posar uns suports del mateix estil destinats a sostenir un gran ciri. Al mateix temps es va canviar el vell frontal de l'altar per un de nou, on hi figurava el nom de Maria envoltat amb una garlanda de roses, com si fossin les denes d'un rosari.

Remat superior del retaule

El 1882, amb els diners recollits a la Festa de l'Esperança, es va encarregar al pintor Francesc Iglesias Guardiola que sobredaurés amb pans d'or les motlures dels quadres del retaule. Aprofitant l'avinentesa es van netejar les pintures i es va eliminar un dosser o vela que cobria l'altar i tapava parcialment la vista del retaule. El dosser el formaven tres peces de tela sospeses mitjançant un vímet en forma d'arc.

A finals de juliol de 1936 uns milicians van pujar al Grau i van destrossar l'interior de la capella. Van arrencar el retaule a cops de mall i el van treure a fora, però no van arribar a cremar-lo. L'endemà alguna ànima caritativa va arregar els plafons del retaule, que estaven escampats per terra, i els va guardar. Uns dies després va pujar amb cotxe des de Manresa el Roviralta de la impremta i es va endur

les peces per amagar-les en un lloc segur, segurament al dipòsit de la Cova. Havent acabat la guerra, va retornar a Fals el rector Miralpeix, i assabentat dels fets, va reclamar el retaule al Roviralta. Aquest el va tornar i va ser muntat de nou al lloc que sempre havia ocupat.

Amb el pas dels anys, les pintures havien acumulat una capa de brutícia, a causa del fum dels ciris. A més a més, els treballs a l'interior de l'església realitzats el 1973 van deixar el retaule força empolsinat. Es va veure la necessitat de rentar la cara al retaule. Gabriel Garriga Mir, un candelero de Manresa, va proveir de materials i va donar valuoses indicacions per netejar les pintures. Uns anys més tard, quan la Diputació es va fer càrrec de les obres de l'església, el servei tècnic va desmuntar les taules i se les va endur als tallers, on van ser restaurades a consciència.

La Marededéu del Grau

LES IMATGES

Al Grau hi ha dues imatges de la marededéu, una antiga i l'altra més moderna, però encara n'hi podria haver hagut una de més vella. Aquesta ha desaparegut i ignorem on ha anat a parar.

Imatge moderna de Santa Maria

Aquesta tercera imatge va aparèixer enterrada sota l'empedrat en el decurs de les obres fetes el 1883, en què es va rebaixar el subsòl uns tres pams. Estava esculpida sobre una taula de fusta de 70x25x5 centímetres i era d'una factura molt rústica, talment com si fos l'obra d'un pastor i no d'un artista. La seva forma, asseguda i amb el nen a la falda, s'assemblava a la marededéu vella que ja es venerava al Grau. Els que la van descobrir van concloure

que era una versió primitiva de la mateixa, que es remuntava segurament al temps de la construcció de la primera capella.

Altar a principis del segle XX

Val a dir que era costum enterrar les imatges retirades del culte, substituïdes per imatges més modernes, ja que es considerava impropï cremar-les o destruir-les. Aquestes imatges antigues de vegades es trobaven molts anys després i això donava lloc al mite de les "marededéus trobades", tan freqüent en les nostres esglésies rurals.

A finals del segle XVII es van fer obres molt importants a la capella del Grau. Pels voltants d'aquella època, coincidint amb les reformes o potser abans, es va adquirir una nova imatge de la verge Maria, d'un estil més d'acord amb la moda del temps. Aquesta marededéu "nova" és la que presideix actualment l'altar de la capella. La marededéu "vella" va quedar relegada a un segon pla, però tanmateix va seguir comptant amb la veneració dels fidels.

La imatge és de fusta tallada i està força deteriorada malgrat la restauració. La imatge mesura 66 cm d'alt i

La imatge vella de la sagristia

mostra lleugers vestigis de la policromia original. Es tracta d'una Mare de Déu amb el Nen en posició sedent. La mare sosté el nen assegut sobre el seu avantbraç esquerre, mentre que amb la dreta aguanta una bola que sembla que el nen li ofereixi. La mare porta túnica i mantell obert fins a la cintura, des d'on creua fins al costat esquerre formant una mena de bordó. Els peus de la mare reposen sobre una tarima que forma una única peça amb el setial. Aquest, de tipus senzill, més que un tron sembla un banc o escambell, amb els muntants ben diferenciats.

Segons Cluselles, aquesta imatge pertany al grup de marededéus en majestat. Aquestes imatges romàniques de la mare amb el nen responen a la idea de Maria com a tron del Fill que ella presenta a l'adoració dels fidels, un concepte definit a partir del Concili d'Efes (segle V), quan va ser proclamada la divinitat de Maria com a mare de Déu. Les figures tenen un aspecte solemne i poc expressiu, herència del model bizantí.

La imatge del Grau, sense ser una raresa, no coincideix en una majoria de caràcters amb els grups definits. Tant per la indumentària com per l'atribut de la bola s'assembla a les peces del segle XIII, en canvi les seves proporcions i la seva qualitat artística no acaba de coincidir. Es diria que la marededéu del Grau pertany a un estil de caire més popular, amb similituds amb la marededéu del castell de Beuda. Tenint en compte tota mena de consideracions estilístiques i iconogràfiques, Cluselles la classifica com una obra que es pot datar a la segona meitat del segle XIII.

A començaments del segle XX, amb la renaixença que va experimentar el culte a la capella del Grau, les imatges van ser conservades i millorades. Així el 1906 el daurador Francesc Iglesias Guardiola va repintar i daurar la imatge nova de la marededéu. El treball es va pagar amb 92 pessetes d'una recollida, més 97'5 pessetes que el propietari

ri del mas Grauet es va treure de la seva butxaca.

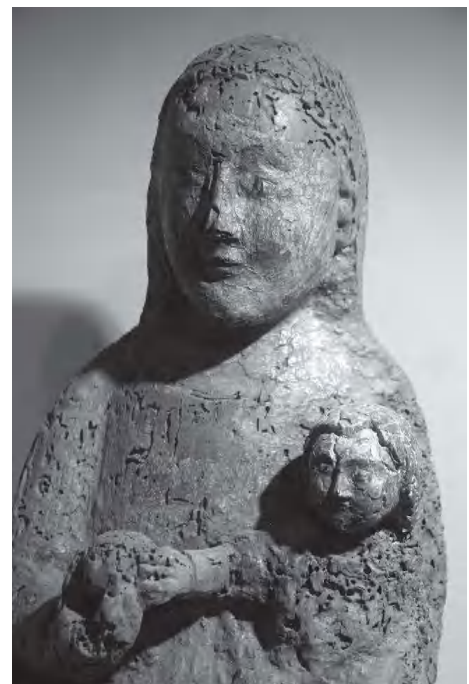
La marededéu vella es trobava molt més sencera que no pas ara i s'apreciava una bona part de la pintura sobre la tela que recobria la fusta de la imatge. La marededéu portava una túnica de roba que li havien confeccionat a mida dues dones piadoses del poble; Maria Anna Casanovas Puig i Maria Sagristà. La imatge no es trobava a la vista del públic, sinó dins la sagristia, en una capelleta decorada amb flors artificials i altres ornaments.

El setembre de 1907 es va comprar a Barcelona una corona de llauna per la marededéu vella i pel nen que va costar 7'75 pessetes, i el mes següent, Ramon Grau li va fabricar un sòcol de fusta de pollancre.

El juliol de 1936 els milicians van anar al Grau i van destrossar el mobiliari i les imatges que van trobar. La marededéu vella no hi era, perquè l'amo del Grauet se l'havia endut i l'havia amagat, embolicada en un sac, en un cau de conills al bosc.

A la marededéu nova li van trencar el cap i un braç a cops de mall, però, incomprendiblement, no la van cremar. Mentre la trencaven, un dels milicians, el més jove de la colla, va dir: "ai, si ma mare em veïés". Aquesta exclamació exemplifica les contradiccions d'aquell moment històric, quan les actituds revolucionàries i anticlericals del poble coexistien amb un catolicisme molt arrelat. L'endemà de les accions vandàliques, Iscle Boladeras, l'estadant de la Mongia, va recollir la marededéu i la va amagar a les golfes del Grauet.

Acabada la guerra, les imatges van tornar al seu lloc. La marededéu vella es trobava desfigurada i en un estat molt deficient, perquè la humitat l'havia espatllada molt i, a més, els corcs havien seguit minant la fusta. Va tornar al seu lloc, a la sagristia, en una fornícula sobre la calaixera de la roba dels capellans.

La imatge restaurada

El març de 1968 es van fer unes obres a la teulada de la sagristia i es va arraconar la calaixera i la imatge per permetre el treball dels paletes. Aquells dies va visitar l'església Josep Mª Sitjas acompanyat de Jaume Grau, amb qui l'unia una relació de parentesc. En veure la marededéu arraconada i feta malbé, es va oferir a restaurar-la gratis. El Grauet va demanar permís al rector Boixadé i aquest va donar el vist-i-plau. En aquells moments el rector no era conscient del valor de la talla romànica. Per ell, segons pròpies paraules, no era res més que un tros de fusta corcat. Després, el Sitjas va voler comprar-la per 500 pessetes o permutar-la per una imatge de sant Josep en millor estat de conservació. El rector va negar-s'hi dient que això no depenia d'ell, que la marededéu era un patrimoni del poble, i que només els parroquians podien despendre-se'n.

El restaurador va establir la imatge i va reconstruir el cap del nen, però en comptes de tornar-la, se la va quedar a casa. El 23 d'abril de 1970 la Comissió Diocesana d'Art Sacre del Bisbat de Vic va acordar personar-se a casa del restaurador Sitjas per recollir la imatge i dipositar-la al Museu d'Història de la Seu de Manresa. Els membres de la Comissió eren Josep Junyent, Josep Mª Gasol, Eduard Junyent i Josep Esteve. Els mossens Gasol i Junyent van declarar que la imatge estava fora de culte des de feia molts anys, ignorada pels feligresos, i guardada en un lloc, la sagristia, que no oferia cap seguretat.

El trasllat va ser autoritzat pel Vicari General Ramon Vilaró. El 25 de setembre de 1970 el Museu es va fer càrrec de la nova adquisició, que va ser inventariada amb el número 66 i exposada al públic.

Aviat, el 8 de novembre de 1970, la Junta Parroquial de Fals va dirigir una comunicació al Vicari Episcopal, mossèn Franquesa, reclamant el retorn de la marededéu i mostrant el seu malestar per no haver estat consultats en l'afer. El 30 d'aquell mateix mes, el Vicari general de Vic va contestar al rector de Fals confirmant la cessió a perpetuitat al Museu de la Seu, pels motius abans exposats. El llavors mossèn de la parròquia Lluís Solernou, molt afectat, va demanar una entrevista a Fals per escoltar les raons dels legítims propietaris de la marededéu. El juny de l'any següent la Comissió va ratificar l'acord pres, posant èmfasi sobretot en el tema de la seguretat.

Durant els propers vint anys continuaria una guerra sorda però constant entre les autoritats de Vic i la parròquia de Fals. L'afer va tenir transcendència pública i va sortir a la premsa de Manresa. La vehemència de Lluís Solernou i la seva relació conflictiva amb els seus superiors no van ajudar a fer possible l'acord.

Després del Solernou va venir el rector Màrius Masoliver. Aquest, amb més mà esquerra que el seu predecessor, va mantenir la reivindicació fins aconseguir que les autoritats episcopals baixessin del burro i s'avinguessin a retornar la imatge. Una raó decisiva va ser l'adequació del lloc on s'havia de situar, que havia d'oferir una bona protecció davant del risc d'un robatori. Amb aquesta intenció es va

Processó de retorn

dotar una fornícula lateral de la capella amb una làmina de vidre blindat, a prova de cops de mall.

Finalment, i 23 anys després del seu "segrest", la marededéu va fer un retorn triomfal a casa seva. El 26 de maig de 1991, el dia de l'Aplec del Grau, es va celebrar una gran festa de benvinguda, amb processó i centenars de roses. Va aplegar-se tot el poble a la festa, conscients que recuperaven un símbol de la seva identitat.

ELS MIRACLES DE LA MAREDEDÉU

En els escrits de Ramon Grau Casanovas, que abans hem comentat, s'hi troben fets de caràcter miraculós, però l'abrandat misticisme de l'autor i el seu apassionat amor a la marededéu, ens pot fer dubtar de l'objectivitat dels seus relats.

En una data indeterminada, durant la primera Carlinada, un escamot de carlins es va dirigir a la capella amb ànim de cremar-la, però llavors se'ls va encarar un home sol, dit Jaume Grau Vall, el qual, invocant a la marededéu, va aconseguir miraculosament que els soldats es retiresin sense fer cap mal.

L'estiu de 1854 el còlera feia estralls arreu, especialment a les ciutats. Un bon nombre de persones de Manresa i de Barcelona havien buscat refugi a casa dels parents de Fals, fugint de l'epidèmia. La gent estava tan espantada que el rector va fer sortir el Sant Crist gros i els feligresos el van portar en processó fins a l'ermita del Grau. Va participar-hi una tal gernació que es va haver de fer missa a fora, en un altar posat davant de cal Colomer. Entre els del poble i els forasters no hi va haver ni una sola víctima del còlera.

El 26 d'abril de 1897 va succeir un miracle. La nena Dolors Ballonga Barturó, de 13 anys, estava escombrant la rectoria. L'acompanyava Gertrudis Grau Iglesias, que portava a coll una nena d'un any dita Soledat Cortès. Es va girar un vent de tramuntana que va fer desplomar la teulada

sencera sobre les tres criatures. Gràcies a l'intercessió de la marededéu van sortir il·leses les tres. Una taula de fusta que hi havia dins de la sagristia va quedar trinxada.

Els pares no se'n sabien avenir, i en agraïment, van fer un retaule o exvot.

No era pas l'únic que decorava les parets de l'ermita, sinó que hi havia molts d'altres d'exvots, ja fossin quadres, missatges o objectes de cera, testimonis de les prometenques fetes pels vilatans davant d'un perill o una desgràcia.

Les principals preocupacions dels avantpassats eren les malalties i les inclemències del temps. Ja hem vist com la marededéu del Grau intervenia davant dels accidents i les plagues, però també s'acudia a ella quan les condicions meteorològiques eren nefastes i planava l'amenaça de la fam. Totes les cases vivien de l'agricultura, per això és comprensible el neguit dels pagesos quan queia una pedregada o una secada s'allargava massa. A tots els pobles era costum fer processons i rogatives per demanar la pluja al sant patró local. A Fals, davant d'una emergència, es procedia de la següent forma; es traslladava en processó el sant Crist, sant Isidre i la marededéu dels Dolors de l'església parroquial al Grau, on s'adoraven les imatges i es resaven les oracions pertinents. També es convidava a un predicador de prestigi, perquè des de la trona instés al públic a penedir-se dels pecats i sol·licitar el perdó diví, ja que es donava per suposat que el mal temps era un càstig i una conseqüència del pecat i la disbauxa del poble.

El 9 de maig de 1866, essent rector mossèn Josep Vall de Vilaramó, es va anar al Grau en processó, on Miquel Galí, Beneficiat de la Seu de Manresa, va fer un contundent sermó. El 24 d'abril de 1868, després de molts mesos de secada, va tenir lloc una altra processó, sent en aquesta ocasió el predicador el vicari de Castelltallat. No es té constància de quan va trigar en arribar la desitjada pluja.

També es va considerar un fet miraculós pels 1.200 assistents a la festa el canvi sobtat de temps que va fer el 2

de juny de 1889, el dia que s'havia de celebrar el 1300 aniversari de la conversió del rei Recaredo al catolicisme. Feia dies que plovia sense parar i el mateix dia va començar plovent, però cap a mig matí es va aclarir i va sortir un sol esplèndid, de manera que l'acte no es va haver de suspendre. En testimoni del fet es va col·locar una làpida commemorativa a l'interior de l'ermita.

El 20 d'abril de 1897, per posar remei a una persistent secada, es va portar el sant Crist fins al Grau. L'endemà, mossèn Antoni Rota va tenir la brillant idea de treure la marededéu del Grau i traslladar-la a l'església de Fals. Això no s'havia vist mai i la gent de la sufragània i d'altres s'hi van oposar. Ramon Grau en va fer el següent relat:

(...) al salir de la Iglesia del Grau la procesión, se puso a llover y llovió hasta llegar en la Creu, y despejándose en seguida las nubes, quedó completamente sereno, hecho que la gente interpretó que N^{ra} S^{ra} del Grau no quería que se la llevasen de la Iglesia, que con tanta devoción se venera, y no llovió mas hasta últimos de mayo, que pasó algun temporal. En el día primero de junio se volvió en procesión dicha imagen a su Iglesia del Grau, lloviendo mas tarde, o sea, en el día 15 de junio. Asistieron a estas funciones la totalidad del pueblo y muchos de forasteros, a pesar de no hallarse conformes en que sacasen de su lugar la santa imagen de Nuestra Señora del Grau.

L'hivern de 1909 va ser molt eixut. Cada dia, durant la primera quinzena d'abril es va fer missa i es van cantar lletanies, mitja hora abans de sortir el sol, a l'església de Sant Vicenç, sense resultat, ja que només van caure quatre gotes el dia 18. "Pluja de mal any", n'hi deien. El dia 19 van començar les rogatives al Grau. El 12 de maig de 1909 va començar a ploure de matinada i no va parar fins a les 3 de la tarda. A les basses no s'hi va quedar aigua, però la pluja va deixar bona saó als camps. Els pagesos van donar gràcies per la pluja a Déu i a la marededéu del Grau.

L'Aplec del Grau

LA PASQUA GRANADA

La festa de la Pasqua és una de les més importants del calendari litúrgic cristià i sempre s'ha associat amb manifestacions de goig i alegria. Tenim abundants exemples d'aquest caràcter festiu en els balls, entremesos i festes que tenen lloc en molts indrets del país. També la Pasqua ha estat una jornada de solidaritat, un dia a l'any en què els rics han mostrat la seva generositat cap als desposseïts, amb el tradicional repartiment de pa a la porta de l'església que se celebra en molts pobles.

Si bé és generalment acceptat que els orígens de la celebració del Dilluns de Pentecosta a l'església del Grau són molts antics, les evidències històriques són més aviat tardanes.

En la consuetud que es va recopilar el 1764, que recollia les tradicions religioses ancestrals de la parròquia, s'esmenta que a la segona festa de Pentecostes es deia al Grau una missa major cantada. Abans es beneïa el pa segons el ritual. El cost del pa anava a càrrec del poble de Fals.

Segons alguns programes d'inicis del segle XX, l'Aplec començava el vespre del diumenge amb un rosari seguit d'un repic de campanes, després els trabucaires galejaven i s'encenia un castell de focs. El dilluns al matí se celebrava l'ofici, amb acompanyament musical, es cantaven els goigs, es beneïa el pa, i s'acabava amb una processó i el repartiment del panallet.

L'evidència més antiga del costum de galejar és una carta de 1886 dirigida a l'amo de Torreblanca. Els organitzadors de l'Aplec van demanar a l'Oller si contribuiria a pagar la pólvora, com la resta dels propietaris, i si hi deixaria participar al seu fill. També es galejava durant les Cara-

melles i en ocasions especials, com la visita d'un Bisbe o una altra personalitat.

Segons la tradició, l'organització de la festa i la decoració floral de l'ermita anava a càrrec de la Confraria del Roser.

La primera notícia que hem trobat del costum de repartir el "panellet" als pobres es troba en un contracte de masoveria de l'amo de Boixeda de 1889. Segons els tractes, l'any que toqués a la casa de Boixeda d'encarregar-se del panellet, el masover tenia l'obligació de passar, casa per casa, a recollir dels propietaris el blat que els pertocava de donar. L'amo de Boixeda havia de tenir cura de fer-lo moldre i pastar-lo, i el masover havia de repartir els pans el dia de Pasqua. Queda clar doncs, que el pa era pagat pels propietaris, dos dels quals, per torn, s'encarregaven d'organitzar el repartiment.

La quantitat de farina que es pastava era aproximadament de 4 quartans, de la qual en sortien uns mil panellets. Se sap que el 1908 es van repartir 688 panellets, que tenien un pes mitjà de 7 unces, i que el 1915 se'n van pastar mil, però només se'n va repartir 650. Aquesta vegada els va fer el forner Cornet i van sortir al preu de 10 cèntims cada un. El 1920 l'encarregat del pa va ser el Massana, que va arreplegar la contribució de 14 propietaris, cada un dels quals va pagar 5 pessetes. Els panellets d'aquell any van costar 15 cèntims i se'n van repartir 732. A partir d'aquest any els propietaris de l'Altre Pla van deixar de contribuir, ja que no se sentien identificats amb una festa major que no consideraven com a seva.

També es repartia vi gratis als assistents, que sortia del celler de la Mongia i procedia de les vinyes de la masoveria. Aquest costum es va perdre a primers de segle.

El 1919 es va començar a rifar "la Coca", un artístic conjunt de rebosteria que confeccionava la pastisseria Amat de Manresa. Es van vendre 1.000 números al preu de 10 cèntims, i l'afortunat va ser el possessor del número 767, però com que no va recollir el premi, es va procedir a subhastar el pastís entre els assistents. El 1920 la guanyadora de la coca va ser la senyora Teresa Vall de Vilaramó, de Fonollosa. El que treia la coca tenia dret a ballar el Ball de la Coca, amb la balladora que escollís, la qual quedava proclamada Reina de la Festa i Aplec del Grau d'aquell any.

L'APLEC CLÀSSIC

La part de l'Aplec més esperat pel jovent eren els balls. Se solien fer a l'aire lliure, però alguns anys es van llogar envelats per donar més esplendor a la festa. No sempre sortia com els organitzadors esperaven, així per exemple, el 1860 es va muntar un envelat a l'era de la Mongia, però a dos quarts de quatre de la tarda va caure tal patac d'aigua que els pals de l'envelat va cedir i es va enfonsar, havent-se de suspendre el ball. El 1902, un fort vent es va endur un envelat de l'empresa Viñas de Barcelona, i el 1903 un temporal de pluja i vent van posar en perill la celebració del ball, que finalment es va poder fer, malgrat el

Programa 1919

goteig continu d'aigua. Al terra s'hi va haver de tirar cendra i serradures en abundància.

Per amenitzar l'ofici solemne i el ball de festa major se solien contractar quintets i orquestres. A l'Aplec de 1901 va actuar la "Euterpense Manresana", el 1907, la "Cobla Masana", el 1911, la "Nova Euterpense de Manresa", el 1919 i 1921, va actuar la "Principal" de Manresa, i el 1935, la "Trio-fal" d'Igualada.

A més dels balls, diguem-ne, moderns, a l'Aplec es ballaven balls d'arrel tradicional. Havent dinat, es començava amb el ball de la "Morratxa" o "almorratxa", un pom de flors artificials relligat amb quatre cintes. Ballava l'almorratxa la filla de la Priora Grossa (dels propietaris), i a continuació el Prior Petit (dels parcers) ballava el pasdoble. Després els músics encetaven el "Ball de Rams, Ramets i Ramellets" i tothom s'afegia a la festa. Hi ha constància que el 1907 va ballar el ball de l'almorratxa Gertrudis Grau, una noia del Grauet. La parella que ballava el ball no es vestia d'una manera especial, però es procurava estrenar roba aquell dia, ja que els balladors eren el centre de totes les mirades.

Els assistents a l'Aplec portaven viandes i es quedaven a dinar a l'ombra de les centenàries alzines. Al final del programa de 1909, que es conserva entre els papers de la casa Boixeda, hi ha següent nota: "Los concurrentes encontrarán en dicho sitio frondosas arboledas, con frescas y saludables aguas para hacer comodamente una comida de campo, con abundantes refrescos y comestibles y feriantes de varias clases".

En el programa de 1911 s'hi inclou aquesta poesia:
"Al aplech del Grau aném
A passá un dia en el camp,
A fé un diná de virám
Y a disfrutá com sabém.
Sota una alsina estarém,
A sa ombreta á reposá,
Y un poch antes de diná,
Cumplirém la prometensa.
Donchs que aixó no té dispensa
Lo qui deu, té de pagá."

L'Aplec va convertir-se en la Festa Major local, de caràcter popular i lúdic, en contrast amb la festa de Sant Vicenç, el patró del poble, que era anomenada "la festa major dels capellans", perquè consistia més aviat en celebracions religioses. L'Aplec solia ser molt concorregut, ja que venien parents i nombrosos forasters. Els de cal Gili de Rajadell arreglaven dinars per aquells que no se'l portaven de casa. La proximitat de la sega feia l'aplec del Grau un lloc idoni per posar-se en contacte amb els caps de colla, d'adquirir volants, garbells, falçons i altres eines, i naturalment, intercanviar xafarderies i fer matrimonis. Per entretenir els assistents i fer alguns diners per pagar la despesa, hi havia "el torroner", una rifa amb un conill porquí, i concursos de punteria.

L'Aplec del Grau no ha estat mancat de polèmiques al llarg de la seva història, algunes vegades, fins i tot, de violents conflictes. Algunes persones grans recorden haver sentit explicar als seus pares i avis històries d'enfrontaments entre diversos bàndols del poble, inclús amb actuació contundent de la guàrdia civil. Desconeixem els motius de les violències, però segurament estaven relacionades amb el clima polític i els enfrontaments socials entre propietaris i parcers que van afectar les zones rurals a finals del segle XIX. En l'arxiu municipal de Fonollosa s'hi troben també referències a disturbis i violències en els balls de festa major de Fonollosa i Camps durant aquesta època.

La inauguració de la Sala Tinai la Pasqua de 1911 va accentuar la divisió entre els partidaris de la festa, eminentment religiosa al Grau, i els que preferien altres divertiments. Els propietaris i la gent d'ordre defensaven l'Aplec, però la majoria de ravalencs i el jovent estaven més pels balls de la Sala Tinai, que era anomenada "casa del popbla".

A partir de 1911, el programa de festes comptava amb actes i concerts al Raval, però el ball es va seguir fent al Grau. A la festa major de 1914 no hi va haver manera de posar-se d'acord, i al final es va adoptar la solució de fer dos balls, un a cada lloc, de manera que els joves van poder gaudir de sessió doble. Aquest conflicte es va anar arrossegant, amb alts i baixos, fins a la guerra, i va tornar a esclatar a la dècada de 1960.

El maig de 1961 l'alcalde Gabriel Clarena va denegar per escrit la sol·licitud de Joan Grau (de cal Tinai) i Jaume Grau (de cal Xaupes), organitzadors dels actes cívics de la festa major, amb aquest arguments:

El repartiment del "panellet"

"No autorizar la celebració de acto cívico alguno con motivo de la fiesta mayor del Arrabal de Fals, si en la programación de los mismos no se comprenden los populares y tradicionales a celebrar en las inmediaciones de la ermita de N° 5ª del Grau el propio dia del tradicional aplec (lunes de Pentecostés)"

L'APLEC MODERN

Els balls típics de Fals van passar per èpoques de crisi i van estar a punt de perdre's. Amb el renaixement cultural de la dècada dels 70 es van poder recuperar a partir de persones que recordaven les tonades i els passos dels balls, com per exemple Sebastià Terrades Planes, de la Bauma. En el tema de les coreografies hi van intervenir el Sr Gaude, un coreògraf de danses tradicionals, i el Sr Orriols, de l'Esbart de Dansaires de Manresa. Es va dissenyar un vestuari pels joves que actuaven en els ballets; els nois, pantalons de vellut negres, camisa blanca, faixa i barretina vermella; les noies, faldilla estampada, camisa blanca, davantal fosc, mànegues i ret als cabells. Tots calçats amb espadenyes de vetes.

Quan es va recuperar el ball de l'Almorratxa, cap a l'any 1975, es va adoptar el costum que anés a càrrec d'una parella que es casés aquell mateix any. Això s'ha continuat fent, amb algunes comptades excepcions motivades per la manca de nuvis. El pom de flors que sostenia a la mà la noia durant la dansa, es va substituir per una almorratxa de vidre, plena d'aigua de colònia. Una almorratxa és una mena de càntir de vidre bufat, de quatre brocs, i la seva funció primitiva era contenir perfum. L'almorratxa que es balla a l'Aplec es guarda tothora en una fornícula dins de l'ermita del Grau, i cada any la parella balladora hi afegeix una cinta de color amb els noms i la data.

L'Aplec es va revitalitzar amb la recuperació del folklore tradicional i la contractació d'una cobla de sardanes. L'acte

central de la Festa Major era però, el ball de tarda i nit. El ball era organitzat per una comissió de festes, que s'anava renovant cada any, i es feia a la Sala Tinaï. Posteriorment, la gran afluència de públic van portar el ball a un envelat que es muntava al camp de futbol. Els desacords del propietari amb una part del jovent van obligar a fer el ball dins del local de la Cooperativa, l'únic espai cobert de què disposava el poble. Quan es va inaugurar la primera fase del Casal del Poble, a començaments de la dècada dels 80, l'organització de la Festa Major va recaure en la junta de

l'A.C.R., que és l'entitat que se n'ocupa actualment.

Ja des dels orígens, l'Aplec era quelcom més que una festa religiosa, era una excusa perfecta per trobar-se amb els parents i els veïns del pobles propers i mantenir la xarxa de relacions socials. Ara els temps han canviat, però l'esperit de l'Aplec del Grau perdura, i cada any s'apleguen sota les alzines un bon nombre de persones per assistir a la missa, mirar els ballets, ballar sardanes, comprar alguna cosa i, sobretot, trobar-se i xerrar amb els amics i coneuts.

Música i balls

Glòria Ballús Casóлива
Doctora en Musicologia

FALS I LA MÚSICA

Cada poble té uns trets diferencials, amb un patrimoni arquitectònic, més visible per a tothom, i un altre patrimoni —el cultural— que configura la seva manera de ser, fruit de les vivències i les vicissituds que ha passat, i que, alhora, queda plasmat per les festes que celebra, que mostra als forasters i que són la reafirmació de la seva pròpia identitat. Són costums tradicionals a on la música juga un paper molt important i que, amb el seu contingut, més o menys religiós, han passat de generació en generació.

A Fals, la música —amb el cant i els balls— la trobem, ara, prioritàriament en dues importants efemèrides festives: per Pasqua de Glòria o de Resurrecció i per l'Aplec del Grau, per Pasqua Granada o de Pentecosta.

Per Pasqua de Resurrecció es canten les Caramelles i es balla el Ball de Cascavells i per l'Aplec a l'ermita de Santa Maria del Grau, un dels actes més participatius de la Festa Major de Fals, es canten els Goigs a la Mare de Déu del Grau i es ballen el Ball de Cascavells, el Ball de l'Almorratxa i les Corrandes de Fals.

EL BALL DE CASCABELLS

El Ball de Cascavells és una dansa ballada primitiva per homes, que portaven cascavells a les cames i que els feien sonar en les seves evolucions. Està molt estès a la Catalunya central, on es troba documentat des del segle XIV.

El Ball de Cascavells de Fals queda realment unit al poble amb una forta personalitat. Tradicionalment era ballat per homes, però des dels anys seixanta s'hi varen incorporar les dones, perquè també el volien ballar. El ballen en les dues celebracions importants: acompanyant les Caramelles, i en l'Aplec del Grau.

La partitura està en compàs binari i la melodia té algunes diferències en les dues ballades. Per Pasqua, es balla generalment al so d'un acordió o d'un sol instrument, que a la vegada, també és el que acompanya el cant de les Caramelles. En la ballada per l'Aplec, el Ball dels Cascavells

Ball de Cascavells

és interpretat per la cobla, seguint la versió d'Agustí Cohí i Grau.

La coreografia que segueix és la típica d'aquesta dansa, amb l'entrada del ball en 'cerclé' o 'rodona', caminant un rere l'altre, amb molta fressa de cascavells, el 'molinete' o 'estrella', intercanvi de parelles, uns davant els altres, per acabar amb un 'ball rodó' o 'sardana'.

Les colles balladores són diferents en les dues festivitats, per Pasqua és una colla generalment de persones del poble que ja l'havien ballat, i en l'Aplec els balladors són més joves. Així, un mateix ball, mostra dues maneres d'interpretació diferents per l'aire que hi donen i la manera de fer els passos, aportant-li una riquesa musical i coreogràfica. Darrerament, però, quasi són els mateixos balladors en les dues festivitats.

BALL DE L'ALMORRATXA O MORRATXA

El tradicional Ball de l'Almorratxa es balla —juntament amb el Ball de Cascavells i les Corrandes de Fals— en l'Aplec del Grau, a l'esplanada de les Alzines del Grau, al so d'una Cobla, que acaba la ballada amb una audició de Sardanes per a tots els assistents.

Segons la gent gran de Fals, aquesta dansa és molt antiga. En trobem referència en el Diccionari de la Dansa, dels Entremesos i dels Instruments de Música i Sonadors, realitzat per Francesc Pujol i Joan Amades i publicat l'any 1936, que diu concretament:

El nom de Ball de la Morratxa [...] A Grauet de Fals rebia aquest nom una mena de Ballet de Déu, amb la tonada típica d'aquest ball al Pla de Bages.

El símbol característic del ball i que és el que li dona el nom, l'almorratxa o morratxa, està documentada a prin-

Ball de l'Almorratxa (c. 1960)

cipis del segle XV i amb una diversitat de noms, segons la comarca. És un petit recipient de vidre, de cos ventrut com un càntir, però amb un broc gros central en lloc de nansa, i quatre galets o brocs prims al voltant del gros: S'omplen, en general, amb aigua d'olor (aigua-ros o aigua amb essències de roses) i s'adornen amb flors i penjarolls de cintes de colors. N'hi ha de conservades en museus i col·leccions particulars, en vidres de variats colors, policromades i esmaltades que tenen un veritable mèrit artístic.

Les almorratxes són una mena d'atribut de les Majorales del Roser i d'altres confraries, i dels capdansers de diverses danses, els quals les utilitzen per a ruixar amb el seu contingut els espectadors, per això portar l'almorratxa, en una dansa, té un sentit de superioritat i equival a una distinció.

A Fals, el Ball de l'Almorratxa és ballat per una parella sola que, generalment i quasi cada any, és la que es casarà durant el proper any. Antigament, les dues cases encarregades de la festa, eren les que hi aportaven els balladors, una hi aportava el noi i l'altra la noia. Si una de les cases no tenia la noia la buscava en una parenta o cosina. També havia estat ballat, antigament, per la filla de la Majorala

Ball de l'Almorratxa (c. 1975)

major i l'administrador de la festa.

L'almorratxa, que es guarda des de fa molts anys a l'ermita del Grau (i antigament s'havia guardat a Can Masana), la porta el noi i en un moment determinat de la dansa la dona a la noia. Al finalitzar el ball, els balladors fan un recorregut pel públic assistent, ruixant, amb la colònia de l'almorratxa, els mocadors dels assistents que ho volen. Seguidament la parella que la va ballar l'any anterior posa les cintes amb els noms dels balladors a l'almorratxa.

Aquest gest vindria a simbolitzar i representaria l'acte de traspàs de càrrecs, seguint l'antiga manera que es feia en les confraries.

Cal remarcar que, contràriament a altres indrets on també es balla, a Fals l'almorratxa no s'ha trencat mai.

A Fals, aquest ball, dins una connotació de festa, també té una expressió d'anunci de noces, malgrat no coneixem cap altre cas que tingui aquesta finalitat, en els indrets on es balla. És una expressió de goig per a la parella que el balla i una manera de distinció envers altres parelles del poble, doncs tots dos o almenys un ha de ser de Fals.

Una primera partitura trobada, en versió manuscrita per a piano, porta el títol de Ballet de Déu, amb una harmonització de R. Suñé Font, datada a Mollet l'any 1959. A l'any 1979, Frederic Gaude i Pardillos va realitzar una recopilació molt explicativa del què havia estat i com s'havia de ballar l'anomenat Ballet de Déu o Ball de l'Almorratxa de Fals. En aquest document fa el mateix per les Corrandes i el Ball de Cascavells.

La partitura, en compàs ternari, consta d'una introducció en moviment Moderato i una segona part que és el Ball pròpiament dit, en moviment Allegro, amb un caràcter elegant i majestuós.

La coreografia de la dansa està formada per: a) Passeig del noi, fins arribar davant la noia, evolucions i salutació; b) La noia accepta el noi i ambdós formant parella fan el

Ball de l'Almorratxa actual

passeg; i també intervenen els punts típics de les danses: Punt de Galop de cortesia, punteig, saltats, etc.

El vestuari que feien servir els balladors era el que tenien de "mudar", cadascú es portava el seu. Fa uns anys es va fer un elegant vestuari de dia de festa que es passa, cada any, als balladors.

Tradicionalment, i en molts indrets de Catalunya, aquest ball el trobem relacionat amb la Mare de Déu del Roser; a Fals, per tots els elements que l'envolten, podem constatar que segurament també seria així.

L'Associació Cultural i Recreativa de Fals és l'encarregada de tenir cura de la festa, és la que amb molta delicadesa guarda el vestuari fins la propera celebració, i és la responsable de fer assajar la coreografia del ball a la nova parella balladora.

LES CORRANDES DE FALS

Amb la mateixa melodia del Ball de l'Almorratxa (que està en compàs ternari) però passada a compàs binari, per tant amb un ritme més ràpid i amb els accents canviats, es ballen les Corrandes de Fals. Varen ser muntades per Frederic Gaude Pardillos a partir de les partitures que es guardaven al "Grauet"; i es ballen com a cloenda de l'aplec, des del 1977.

Corrandes

Les poden ballar un nombre variat de parelles, sempre que siguin parells. Cal remarcar que en el darrer compàs fan una rotllana i seguidament en grups de dues parelles els nois alcen les noies pels colzes i elles s'agafen a les espatlles dels nois. L'expectació del públic assistent està en veure quin grup aguanta més estona amb les noies amunt.

Antigament, però, com em recordava Vicenç Guitart, del Tatger, la festa es tancava amb un pasdoble, ballat per dues parelles, la que havia ballat l'almorratxa i una altra del poble, d'altra banda costum molt habitual en altres indrets.

ELS GOIGS DE NOSTRA SENYORA DEL GRAU

Els Goigs són composicions poètiques per ser cantades, generalment a llaor de la Mare de Déu o d'un sant.

La seva lletra i la música acostumaven a ser anònimes, i es transmetien oralment a través de les generacions.

A Fals, al final de la Missa solemne en la celebració de l'Aplec a l'ermita de la Mare de Déu del Grau, es canten els Goigs. Hem localitzat dues versions, amb textos diferents, d'aquests Goigs.

La versió més antiga, els Goigs en Alabansa de Nostra Senyora del Grau, de finals del segle XVIII, editada per la impremta manresana d'Ignasi Abadal Gerifau (que es traslladà a la Plana de l'Om l'any 1792). Posteriorment hi ha l'edició de 1941 de la Impremta de Josep Roca, de Manresa; i una nova l'edició, de l'any 1956, de l'impressor Roca, del carrer de Sant Miquel.

La darrera versió és de l'any 2001, a on s'hi afegeix la música. Es tracta de la melodia popular que fou recollida per Ignasi Torras, a partir de la veu de persones que l'havien cantat. Tant la melodia com el text són anònims. En aquesta última edició, al darrera, hi ha unes notes històriques a partir de textos de Lluís Solernou i Francesc Villegas, amb dibuixos d'Anselm Clotet.

Consten de vuit cobles o estrofes. Els quatre primers versets (els dos primers són d'Introducció o Entrada i el tercer i el quart fan de Resposta o Tornada) i la primera cobla diuen:

Puix que sempre sou estada / la que tot remei ens dau,
siau la nostra advocada / Verge Maria del Grau.

Déu plantà dins vós, Senyora, / un grau, el més elevat,
que us féu mereixedora / d'engendrar Déu encarnat,
fent-vos de Déu la servidora / a ser sa Mare pujau.

Siau la nostra advocada / Verge Maria del Grau

La música dels Goigs en alabança de Nostra Senyora del Grau està en compàs ternari i en to de Mi menor; el Re natural, que hi trobem, li dona una ambigüitat modal.

L'estructura de la seva melodia, que consta de quatre períodes, en la qual es repeteix el segon de l'entrada (que també forma part de la Tornada i de la cobla), facilitava l'aprenentatge de la melodia per tal que fos cantada per tothom. Aquesta melodia és coneguda perquè és la que es fa servir per cantar els Goigs del Roser, encara que amb algunes petites variacions.

És important remarcar aquesta similitud. La tradició ens mostra que generalment s'utilitzava aquesta melodia per fer cantar als fidels i adaptar-la a la seva pròpia advocació. La música era molt coneguda perquè es cantava en els Goigs a la Verge del Roser al finalitzar el res del Rosari, de forma habitual. Aquest fet ens remarca la tradició de la Confraria del Roser que estaria fortament arrelada al poble.

Una altra versió són els Goigs en llaor de la Mare de Déu del Grau que trobem en una primera versió impresa

*A la dreta, goigs de Nostra Senyora del Grau
(segle XVIII, impremta d'Ignasi Abadal)*

GOIGS EN ALABANSA DE NOSTRA SENYORA DEL GRAU.

Puix que sempre sou estada
la que en tot remey nos dau
sia la nostra advocada
Verge María del Grau.
Deu plantá dius vos Senyora
un grau lo més elevát
que vos feu mereixedora
de engendrar Deu encarnat,
fentvos de Deu la criada
á ser sa Mare pujáu, &c.
Del Sant ventre produida
lo grau de redempció,
fench de Angels circuida
celebrant sa humiliació,
lo quedar inviolada
en lo part que Vos lograu, &c.
Quant los Reys devots sentiren
de tal grau la aparició
ab la estela junts partiren
per ferli la adoració
y vejeren verificada
la gloria queus alabau, &c.
Gran delit vos presentaba
aquell grau tant elevát
ab sinch rosas que portaba
despues de resuscitát,
ab que foreu confortada

plena de dolsura y pau, &c.
Reparada la gran erra
per la pau predominant '
trasplantat fou de la terra
vostre Cos al Cel triufant
about de Deu exaltada
sas iras suavisau, &c.
No fou de menor estima
lo grau del orde sagrat
que vingué del alta cima
sobre Vos multiplicát,
lo Esperit Sant abrasareu
fentvos de son foch suau, &c.
Vostra vida acabada
visquereu mes vivament
quant á Deu fou presentada
vostre virtut excelent,
pues que Reyna coronada
Cel y terra avasellau, &c.
Maná vostra Senyoria
manifestant sos fervors
que sia en vostra Capella
lo grau dels remeys millors
y en ella qui vos ha invocada
quant devot lo motiváu, &c.
Puix al qui vos ha reclamada
ja may lo remey li negau.

✠. Ora pro nobis Sancta Dei Genitrix. R. Ut digni efficiamur promissionibus Christi.
OREMUS.

Concede nos famulos tuos, quæsumus Domine Deus, perpetua mentis et corporis sanitate gaudere: et gloriosa Beatæ Mariæ semper virginis intercessione, á præsentí liberari tristitia, et æterna perfrui lætitia. Per Dominum, &c.

Mauresa: Per Ignasi Abadal, plasa del Olm.

l'any 1955, per Gràfiques Bausili, de Manresa. La segona edició, del desembre de l'any 1981, impresa a la Copisteria Sarrió, de Manresa, hi consta que el text és d'Emili Vilaseca, prev., i el dibuix de Vidal Orive, amb l'advertiment: Les dues primeres estrofes d'aquests Goigs es refereixen a la primitiva imatge del segle XII, que per el seu mal estat de conservació fou retirada a últims del segle XIV. Darrera hi figuren unes notes històriques de Francesc Villegas.

Consta, també, de vuit cobles o estrofes, i els quatre primers versets i la primera cobla diuen:

La románica Capella / és tresor de fé i de pau
Vetlleu sempre per nosaltres, / Oh Mare de Déu del Grau.
Per fer-vos Reina i Senyora / de tots vostres cortisants
el vostre Fill qui us adora / posa el món en vostres mans;
dins el vostre cor de Mare / quants records passats guardau:
Vetlleu sempre per nosaltres, / Oh Mare de Déu del Grau.

La última cobla fa referència a Fals:

Pla de Fals i rogalia / us tenen amor fervent,
quants exvots, Verge Maria, / son prova d'agraïment
Deu-nos pau, salut i pluja, / les tempestats allunya
Vetlleu sempre per nosaltres, / Oh Mare de Déu del Grau.

En aquesta edició, s'indica que es canten amb la melodia popular, encara que no hi ha la partitura, el què fa suposar que deuriem "utilitzar" la mateixa tonada que l'altra versió.

A Fals, el cant dels **Goigs** el trobem documentat l'any 1906. Tots els dies festius es resava en comunitat el Sant Rosari, a dos quarts de tres a l'hivern i a dos quarts de quatre a l'estiu, que s'acabava amb el **cant dels Goigs** i l'encarregat era un home d'aquelles contrades. Aquest record ens porta a l'entorn de l'any 1850. També es cantaven els Goigs en la missa major de la festivitat de la Purificació de Maria, la Candelera, el 2 de febrer. La senyora Clara, del Grau, recordava el res del Rosari, però que per manca d'assistència el van deixar de resar públicament.

Antigament, el dia de la Pentecosta es resava el Rosari i després del toc d'oració vespertí hi havia un repic extraordinari de campanes que anunciava la festivitat de l'endemà dilluns, i la celebració de l'Aplec. Després de la benedicció del pa o "panellet" i del cant dels Goigs, s'organitzava una processó al voltant de l'ermita. Les senyores administradores acompanyades de joves del poble donaven un pometa de flors, i els administradors repartien vi als pobres. Actualment un cop acabada la missa també es reparteix un pometa d'herbes aromàtiques, que estan engalanades amb cintetes de colors, a tots els assistents.

Els panets eren aportats cada any per les cases que feien d'administradors de la festa, que eren els priors (anomenats també majorales o pabordes). Eren cases de propietaris que s'anaven alternant cada any. Des de fa uns anys, es fa una llista i tothom pot col·laborar en la despesa que suposa el pa i tota la festa; així hi pot participar tot el poble.

Malgrat les vicissituds i les oscil·lacions que tenen les festes al llarg dels anys, és important remarcar el ric patrimoni musical –dances i els Goigs– que té Fals, des de temps llunyans; patrimoni que és "viu" gràcies a la voluntat, la il·lusió i l'empenta de grups de joves –i de no tan joves– del poble que han volgut reviuir les seves tradicions i que algunes, després de períodes oscil·lant sense ser ballades, tornen ara a formar part de les seves celebracions festives.

Aquesta ha estat una breu ressenya des d'una visió etnomusicològica, malgrat que la meua recerca ofereix un treball més ampli, però que he hagut de resumir per adaptar-ho a l'espai de la revista.

Agraïxo tota la informació i la documentació que m'han donat persones de Fals, especialment la Maria Àngels Serra i la senyora Clara, del Grau, i les amables explicacions de Vicenç del Tatger, de Josep Terrades, de la família Garriga de Cal Tico, i de Francesc Villegas.